

K začiatkom medzinárodnej biologickej olympiády I

prof. RNDr. Pavol Eliáš, CSc.

Katedra ekológie FEŠRR SPU Nitra

V roku 2009 uplynulo dvadsať rokov od prvého medzinárodného súťažného stretnutia študentov stredných škôl – víťazov národných súťaží v biológii z viacerých krajín – Medzinárodnej biologickej olympiády (I.B.O. – *International Biology Olympiad*). Prvá skutočne MBiO sa uskutočnila v roku 1990 v Československu. Dvadsaťdva študentov zo 6 krajín Európy (Československo, Poľsko, Bulharsko, Nemecká demokratická republika, Sovietsky zväz a Belgicko-flámska časť) sa v júli 1990 stretli na Prírodovedeckej fakulte UP v Olomouci. Bolo tu aj 14 pozorovateľov zo 7 krajín, vrátane 4 zástupcov UNESCO a IUBS. Založila sa tak tradícia medzinárodných olympiád v biológii. Druhá MBiO sa uskutočnila v Sovietskom zväze (Machačkala, Dagestan) a tretia v Poprade-Vysokých Tatrách (Eliáš, 1993). Na jubilejnej 20. IBO v júli 2009 v Japonsku (Tsukuba) sa zúčastnilo 220 študentov z 55 krajín celého sveta.

História medzinárodných súťaží v biológii je však dlhšia. Siahla do prvej polovice osemdesiatych rokov minulého storočia, keď sa začína spolupráca medzi oficiálnymi predstaviteľmi národných biologických olympiád v Poľsku a Československu. Príležitosťou na to bolo 10. výročie biologickej olympiády v Poľsku v r. 1981 (Sander, 1984). Viacerí čelní predstavitelia Ústrednej komisie Biologickej olympiády v bývalom Československu vtedy dostali ocenenia – Medailu X. výročia Biologickej Olympiády (Medaila X-lecia Olimpiady Biologicznej, Obr. 1). Nadviazali sa priateľské vzťahy, ktoré presiahli oficiálnu spoluprácu. Viedli k prvému medzinárodnému súťažnému stretnutiu súťažných tímov dvoch krajín – Poľska a Československa – v roku 1985 vo Varšave.

Myšlienka medzinárodnej súťaže študentov stredných škôl v biológii sa objavila v súvislosti s medzinárodnými olympiádami prírodovedných predmetov, matematiky (IMO, založená v r. 1959 v Rumunsku), fyziky (IPhO, 1967, Poľsko), ale najmä chémie (1968). Založením Medzinárodnej chemickej olympiády (IChO) v Československu (prvý ročník sa uskutočnil v Prahe), sa otázka budúcej Medzinárodnej biologickej olympiády (IBO) stala veľmi aktuálna. U nás aj, či najmä preto, že Výkonný sekretariát IChO pracoval pri Ústrednom dome pionierov a mládeže KG (UDPM KG) v Bratislave. Od r. 1993 až do súčasnosti pracuje pod názvom Medzinárodné informačné centrum Medzinárodnej chemickej olympiády (ICHO IIC) pri IUVENTE Bratislava.

Bolo treba vytvoriť podmienky a odstrániť prekážky

Avšak na to, aby Medzinárodná biologická olympiáda vznikla bolo treba vytvoriť podmienky či odstrániť prekážky pre takúto medzinárodnú súťaž. Z nášho pohľadu bolo predovšetkým potrebné (a) zjednotiť biologické olympiády v Československu, ktoré sa organizovali osobitne v Českej republike a osobitne na Slovensku, dokonca s rozdielnou štruktúrou a obsahovým zameraním (Eliáš, 2008). A potom (b) presvedčiť o možnostiach organizovania medzinárodnej

súťaže v biológii. Vtedajšie názory viacerých zodpovedných a riadiacich pracovníkov v školstve spochybňovali takúto súťaž najmä pre veľké rozdiely v zložení flóry a fauny sveta (dnes by sme povedali pre veľkú biologickú diverzitu). Ďalší vývoj ukázal, že išlo o nepochopenie... Obidve prekážky sa podarilo postupne prekonať.

K zjednoteniu dvoch národných biologických olympiád v Československu došlo po roku 1980 (cf. Eliáš, 2010). Spoločná, jednotná celoštátna, československá súťaž sa po predchádzajúcich rokovaní začala v šk. r. 1981 – 1982, pričom sa zrušili národné kolá a vytvorilo sa jedno celoštátne kolo v kategórii A (študenti posledných dvoch ročníkov stredných škôl), do ktorého postupovali súťažiaci priamo z krajov (oblastí). Z víťazov CK BiO kat. A sa mali vyberať súťažiaci pre medzinárodnú biologickú olympiádu, ako to predpokladali obidvomi ministerstvami vydané organizačné poriadky jednotnej biologickej olympiády ČSSR.

Druhú prekážku, zrejme oveľa vážnejšiu, sa podarilo prelomiť oveľa neskôr. Napriek tomu, že organizátori národných súťaží, osobitne v ČSSR a v Poľsku, boli presvedčení, že existujú organizačné predpoklady i záujem o takúto súťaž. Nebol to však všeobecný názor a chýbala podpora kompetentných. Biologické olympiády sa organizovali iba v niektorých krajinách ako národné súťaže žiakov základných a študentov stredných škôl. Záujem a entuziazmus poľských a slovenských biológov pomohol prekonať aj druhú prekážku. V takejto situácii dve susediace krajiny s dlhou históriou národných biologických olympiád – ČSSR a PĽR – sa rozhodli organizovať prvú medzinárodnú súťaž v biológii v Poľsku. Aby tak podporili myšlienku medzinárodnej biologickej olympiády.

Obr. 1.
Medaila X-ročia
Biologickej olympiády
v Poľsku
(1971 – 1981)

Prvá Medzinárodná biologická olympiáda v Poľsku

Prvá Medzinárodná biologická olympiáda sa konala v r. 1985 vo Varšave. Následne druhé súťažné stretnutie v r. 1986 v Bratislave a Modre-Harmonii. Organizovali ich Ústredné komisie biologickej olympiády v PĽR a ČSSR a zúčastnili sa ich vybraní víťazi národných (republikových) biologických olympiád. Už druhé súťažné stretnutie ukázalo, že medzinárodná súťaž je reálna a že prinajmenšom v ČSSR sú podmienky pre jej uskutočnenie (Eliáš, 1986).

V r. 1985 sa uskutočnila Medzinárodná chemická olympiáda (IChO) v Bratislave. Slovenskí organizátori mohli a chceli využiť skúsenosti z IChO pri organizovaní prvých medzinárodných biologických olympiád.

Prvá Medzinárodná biologická olympiáda v r. 1985 vo Varšave bola pripravená ako medzinárodná olympiáda porovnateľná s existujúcimi medzinárodnými olympiádami vo svete. Organizáciou, pozvanými účastníkmi, logom (Obr. 2). Súťažilo sa v riešení teoretických úloh (test) a v riešení praktickej úlohy. Bolo to prvé medzinárodné stretnutie, ktoré sa realizovalo podľa dohodnutých pravidiel. Politická situácia v Poľsku však biologickej olympiáde nepriala. Pozvanie na súťaž prijalo iba Československo a tak súťažili iba súťažiaci z dvoch krajín – z domáceho Poľska a z ČSSR. A to bolo na skutočne medzinárodnú súťaž málo. IChO začínala v r. 1968 tiež s malým počtom krajín (zúčastnili sa jej tri krajiny – ČSSR, Poľsko a Maďarsko), ale dostatočným na to, aby sa vytvorila tradícia medzinárodnej súťaže/olympiády v chémii.

Obr. 2. Medaila Medzinárodnej biologickej olympiády vo Varšave v r. 1985

Druhé súťažné stretnutie víťazov národných olympiád na Slovensku

Druhé súťažné stretnutie víťazov národných olympiád bolo rovnako pripravovaná veľkoryso ako skutočná medzinárodná olympiáda. Politicko-organizačné zabezpečenie (POZ) prerokované Predsedníctvom Ústrednej Komisie BiO dňa 12.12.1985 predpokladalo účasť 45 osôb, z toho 5 zahraničných pozorovateľov (NDR, BLR, MLR, RSR, ZSSR). Tomu zodpovedal aj plánovaný oficiálny program a spoločenské podujatia. Zostalo však iba pri dvojstrannom stretnutí.

Súťažiaci z Československa boli vybraní na základe dvojdenného sústreduenia v Prahe, ktorého sa zúčastnilo 15 študentov. Súťažná časť stretnutia sa odohrala v modernom rekreačnom zariadení ÚDPM KG v Modre-Pieskoch.

Teoretická časť (testy) obsahovala 100 otázok zo stredoškolského učiva a pripravili ju obidve strany spoločne (po 50 otázok). Otázky sa na mieste ihneď prekladali do slovenčiny a poľštiny. Praktická časť sa uskutočnila priamo v teréne (Modra-Zochova chata) na tému „Ekologická porovnávací štúdia lúčneho a lesného ekosystému“. Pripravila ju čs. strana (autor: Dr. P. Eliáš) a vychádzala zo zamerania biologickej olympiády v šk. r. 1985/1986. Uskutočnila sa za pekného počasia a porovnateľných podmienok na ohraničených plochách (lúka 4x4 m, les 20x20 m) cca 2 km od rekreačného zariadenia. Pozostávala z analýzy vegetácie (zoznam druhov, odhad pokrývnosti, rozmiestnenie jedincov, výška rastlín, veľkosť listov, fenofáza, rastové-životné formy) a z porovnania lúčneho a lesného ekosystému (druhová diverzita, štruktúra porastov, zastúpenie životných foriem a typov listov atď.). Súťažiaci sa napriek určitým počítačným obavám zhostili praktickej úlohy veľmi dobre, čo sa prejavilo v protokoloch z terénnej práce i pri interpretácii zistených rozdielov. Súťaž sa skončila s úspechom našich súťažiacich. Na prvom mieste sa umiestnil Roman Letz, Gy Bratislava. Ďalší 6 sa umiestnili do 10. miesta.

Súťaž organizačne zabezpečilo PrUK BiO ČSSR a vyhodnotila medzinárodná jury zložená z členov PrUK BiO ČSSR a Komitetu glowneho olympiady biologicznej z Warszawy. K úspechu celého podujatia prispel aj hodnotný spoločenský program, ktorý obsahoval exkurzie do Bratislavy, Modry a Piešťan, návštevu jaskyne Driny i divadelného predstavenia v Bratislave. Realizáciou bola poverená UDPM KG – Stanica mladých prírodovedcov v Bratislave.

Prvá MBiO v Poľsku (1985) a druhé medzinárodné stretnutie na Slovensku (Československo, 1986) mali však v skutočnosti charakter dvojstranných, medzištátnych súťaží, pretože sa ich zúčastnili iba dva súťažné tímy – poľský tím a československý tím. Ukázali, že budúcnosť MBiO bude závislá od účasti súťažiacich z ďalších krajín Európy a ostatného sveta. Úspech druhého medzištátného stretnutia víťazov biologických olympiád ukázal, že existujú vhodné podmienky pre organizovanie medzinárodnej olympiády v biológii (Eliáš, 1987). Táto skúsenosť rozhodla o iniciovaní najskôr pracovného seminára socialistických krajín o biologických súťažiach (uskutočnil sa v júni 1988 v Prahe) a o tom, že sa ČSSR uchádzala o prvú medzinárodnú biologickú olympiádu (júl 1990, Olomouc).

Tretie medzištátne stretnutie v Poľsku

Tretie poľsko-československé stretnutie sa malo uskutočniť pôvodne v roku 1987, ale poľská strana požiadala o odklad (list profesora Sanderera z 10.12.1986). Išlo o personálne zmeny v Ústrednej komisii poľskej biologickej olympiády (Komitet Główny Olimpiady Biologicznej). Poľská delegácia vedená prof. Henrikom Sanderom, novým predsedom UK, sa zúčastnila ako hosť na časti celoštátneho kola BiO v Prahe (10. – 13.5.1988). Tu sa uskutočnilo spoločné rokovanie o medzištátnom stretnutí v Poľsku.

Tretie medzištátne stretnutie sa tak uskutočnilo o rok neskôr, v dňoch 17. – 23. mája 1988 vo Varšave. Zúčastnilo sa ho 12 súťažiacich (6 súťažiacich z ČSSR, 6 súťažiacich z PĽR). Súťažiaci z ČSSR boli vybraní z najúspešnejších riešiteľov na CK BiO v Prahe na základe dvojdňového

odborného sústreďenia, ktoré sa uskutočnilo v Prahe. Súťažiacich sprevádzali dvaja členovia UK BiO ČSSR ako vedúci delegácie (doc. Stollárová z Nitry a dr. Farkač z Prahy). Súťažná časť bola organizovaná podľa skúseností z druhého súťažného stretnutia na Slovensku. Teoretická časť (test) bola zostavená zo 100 otázok (každá strana pripravila 50). Praktická časť bola zameraná na porovnanie dvoch rozdielnych biotopov pomocou fytoecologických zápisov (Farkač, Božková, 2006). Víťazom medzinárodnej súťaže sa stal Antonín Reiter z Gymnázia Prostějov, ostatní naši súťažiaci skončili na 3. – 5. mieste. V praktickej časti bol najúspešnejší Ján Minárik z Gymnázia v Poprade.

Stretnutie malo veľký význam, pretože sa uskutočnilo krátko pred pripravovaným pracovným seminárom socialistických krajín o biologických súťažiach v Prahe, ktorý mal rozhodnúť o možnostiach organizovania Medzinárodnej biologickej olympiády. Pracovný seminár bol úspešný a otvoril cestu k prvej, skutočne medzinárodnej biologickej olympiáde.

Štvrté poľsko-československé stretnutie olympionikov

Štvrté medzinárodné, poľsko-československé stretnutie víťazov národných biologických olympiád sa uskutočnilo v dňoch 19. – 22. júna 1989 v Českých Budějoviach. Stalo sa tak už v priaznivej atmosfére príprav budúcej medzinárodnej olympiády. Zúčastnilo sa ho 11 súťažiacich (5 súťažiacich z ČSSR, 6 súťažiacich z PLR). Vybraní študenti z ČSSR sa zúčastnili dvojdňového sústreďenia v Prahe (organizoval ho dr. Farkač na svojej chate).

Toto stretnutie sa pôvodne plánovalo v Prahe ako generálka na prvú IBO (PrUK BiO 5.10.1988). Nakoniec sa uskutočnilo v SZTŠ České Budějovice, organizoval UDPM JF v Prahe (PrUK BiO 6.1.1989). Teoretická časť bola zostavená zo 100 otázok (každá strana pripravila 50, za čs. stranu pripravil doc. Tetter). Praktická časť bola založená na fytoecologickom zápise (úlohy pripravil dr. Prach). Najlepší študent z ČSSR bol Petr Ulman z Prahy, ktorý sa umiestnil na 4. mieste (Farkač, Božková, 2006).

Úloha Predsedníctva ÚK BiO ČSSR

Predsedníctvo a Ustredná komisia BiO ČSSR významnou a rozhodujúcou mierou prispeli k založeniu Medzinárodnej biologickej olympiády. Myšlienka medzinárodnej súťaže študentov stredných škôl v biológii bola živenej a postupne realizovaná práve viacerými členmi PrUK BiO.

Zjednotenie biologickej olympiády v Československu na začiatku osemdesiatych rokov minulého storočia, organizovanie medzištátnych súťažných stretnutí mladých biológov Československa a Poľska, organizovanie prvého oficiálneho rokovania zástupcov 5 socialistických krajín v Prahe v r. 1988, celoštátne kolo BiO ČSSR v roku 1989 v Brne – to všetko boli kroky, ktoré viedli k prvej Medzinárodnej BiO, ktorá sa uskutočnila v roku 1990 v Československu.

Predsedníctvo ÚK BiO ČSSR iniciovalo, rozpracovalo a konečne aj realizovalo uvedené kroky vedúce k založeniu IBO. Na každom rokovaní PrUK BiO (zasadalo raz za dva mesiace, striedavo v Prahe a v Bratislave, v skutočnosti však častejšie) sa diskutovali a riešili otázky súvisiace s medzinárodnou spolupracou (medzištátne stretnutia) a s IBO. Išlo o rozsiahlu agendu, ktorá sa musela riešiť. Svedčí o tom aj návrh doc. Tettera, ktorý na Pr UKBiO dňa 24.9.1991, pri svojom odchode z funkcie predsedu UK BiO,

navrhol vytvorenie pracovnej skupiny pre MBIO, aby sa PrUK BiO nezaťažovalo všetkými problémami, týkajúcimi sa MBIO. Až zriadenie Koordinačného centra IBO pri IDDM v Prahe, poradného výboru IBO (ISAB IBO, teraz AB IBO) a zboru koordinátorov postupne odbremenili PrUK BiO od týchto starostí.

PrUK BiO sa snažilo presvedčiť zodpovedných, ale aj vlastných členov, o možnostiach medzinárodných súťaží v biológii (podobne ako v matematike, fyzike či chémii). Skúsenosti, ale najmä podporné argumenty mohli priniesť len dvojstranné medzištátne stretnutia. PrUK BiO venovalo mimoriadnu pozornosť medzištátnym súťažným stretnutiam mladých biológov ČSSR a PLR, ktoré sa uskutočnili v r. 1985, 1986, 1988 a 1989 striedavo v Poľsku a v Československu. Rokovalo s predstaviteľmi poľskej komisie biologickej olympiády, zabezpečovalo sústreďenia a robilo výber súťažiacich do československého družstva, pripravovalo súťažné úlohy a realizovalo dve medzinárodné súťažné stretnutia v ČSSR (1986 – Bratislava a Modrapiesky, 1989 – České Budějovice).

Na rokovaní PÚK BiO dňa 4.6.1987 v UDPM JF v Prahe pri prerokovaní medzištátnych, československo-poľských stretnutí sa diskutovala otázka možnosti medzinárodnej biologickej olympiády. Dr. Mária Doláková (zástupkyňa MŠMTV SR) navrhla, podporovaná niektorými členmi Predsedníctva, na základe skúseností z medzištátnych stretnutí, usporiadať pracovný seminár zástupcov 5 až 6 štátov RVHP k problematike prirodvedných súťaží. Predsedníctvo návrh prijalo a rozhodlo, že seminár usporiada UDPM JF v Prahe v prvej polovici roku 1988. Zásluhou členov – zástupcov obidvoch ministerstiev školstva (Dr. Doláková, Ing. Jungr) sa tento cieľ podarilo realizovať. Predsedníctvo sa dôkladne pripravovalo na tento seminár a venovalo sa mu na každom zasadnutí až do júna 1988. Ešte v marci 1988 sa uvažovalo o odklade termínu medzinárodného seminára na neskôr (november 1988), pretože sa čakalo na odpoveď ZSSR, ktorého podpora bola rozhodujúca. Na aprílovom zasadnutí sme boli upozornení, že seminár je vo veľkej pozornosti straníckych orgánov, preto je treba zodpovedne pripraviť najmä obsah rokovaní. Súčasne sa rozhodlo, že ČSSR vyjde s iniciatívou na organizovanie IBO. Seminár sa nakoniec uskutočnil v plánovanom termíne (jún 1988).

Literatúra

- ELIÁŠ, P. Medzištátne stretnutie víťazov biologických olympiád. In: *Přírodní vědy ve škole*, 38, 1987, s. 251 – 252.
- ELIÁŠ, P. 3. Medzinárodná biologická olympiáda na Slovensku. In: *Bull. Slov. Bot. Spoloč.*, 1993, 15: 73 – 74.
- ELIÁŠ, P. K začiatkom biologickej olympiády na Slovensku. In: *Biológia, Ekológia, Chémia*, roč. 12, 2008, č. 3, s. 14 – 17.
- ELIÁŠ, P. Tri obdobia Biologickej olympiády na Slovensku. In: *Biológia, Ekológia, Chémia*, roč. 14, 2010, č. 4, s. 13 – 18.
- FARKAČ, J., BOŽKOVÁ, H. (eds.) *Biologická olympiáda*. Praha : Nakladatelství Jan Farkač, 2006, 160 s.
- SANDNER, H. (ed.) *10 lat Olimpiady Biologicznej*. Wyd. Pierwsze. Warszawa : Wydawn. Szkolne i Pedagog., 1984, 188 p.
- STOKLASA, J. Biologické znalosti v mezinárodním srovnání. In: *Biologie-chemie-zeměpis*, 1991/92, č. 2, s. 62 – 63.